

İnsanlık tarihinde bazı anlar vardır ki insanlığın ve yaşandığı coğrafyanın yazgisına etki eder, onu şekillendirir. 13. yüzyıl Anadolu toprakları tam da böyle bir zaman dilimini tarif eder bize. Bu tarif içinde kendine yer bulan en önemli isimlerden biridir Yunus Emre. Kendinden önceki birikimi dilinde harmanlamış ve hakikatin dilini kurmaya çabalamıştır.

Yüzyıllar öncesinden tasavvufi bir aşkla yaşamı tarif eden, bazen kabullenen, bazen başkaldıran bir Yunus Emre... Yalın Türkçesiyle insana, doğaya, görünene, görünmeyene, nefse ve daha başka birçok şeye dokunan bir Yunus Emre...

CAN

Yunus şiirlerinde en sık, en çeşitli, en anlamlı kullanılan sözcüklerden biri... Kutsal varlığın özü, bedeni yaşatan manevi güç... Ten ölür elbette ama can ölmez. Sevgiliye, Tanrı'ya kavuşmanın yoludur. Canana kavuşmak, canı feda etmekle olur.

CANLAR CANINI BULDUM

Canlar canını buldum, bu canım yağma olsun,
Assı ziyandan geçtim, dükkanım yağma olsun.

Ben benliğimden geçtim, gözüm hicabın açtım,
Dost vaslına ulaştım, gümanım yağma olsun.

Benden benliğim gitti, hep mülkümü dost yuttu,
Lamekan kavmi oldum, mekanım yağma olsun.

İkilikten usandım, aşk donunu donandım,
Derdin hanına kandım, dermanım yağma olsun.

Varlık çün sefer kıldı, ondan dost bize geldi,
Viran gönül nur doldu, cihanım yağma olsun.

Geçtim bitmez sağınçtan, usandım yazdan, kıştan,
Bostanlar başın buldum, bostanım yağma olsun.

Taalluktan üzüştüm, o dosttan yana uçtum,
Aşk divanına düştüm, divanım yağma olsun.

Yunus ne hoş demişsin, balla şeker yemişsin,
Ballar balını buldum, kovanım yağma olsun.

CENNET

Yunus'un umurunda değil gibidir hocaların anlattığı cennet de cehennem de. Gerçek seven, kendi cennetini gönlünde taşıyordur.

Aşkın aldı benden beni, bana seni gerek seni

Ben yanarım dün ü günü, bana seni gerek seni

Ne varlığa sevinirim, ne yokluğa yerinirim

Aşkın ile avunurum, bana seni gerek seni

Aşkın aşıkları öldürür, aşk denizine daldırır

Tecelli ile doldurur, bana seni gerek seni

Aşkın şarabından içem, Mecnun olup dağa düşem

Sensin dün ü gün endişem, bana seni gerek seni

Sofilere sohbet gerek, Ahilere Ahret gerek

Mecnunlara Leyli gerek, bana seni gerek seni

Eğer beni öldüreler, külüm göke savurular

Toprağım anda çağıra, bana seni gerek seni

Cennet Cennet dedikleri birkaç köşkle birkaç huri

İsteyene ver sen anı, bana seni gerek seni

Yunus'dürür benim adım, gün geçtikçe artar odum

İki cihanda maksudum, bana seni gerek seni

Yunus'un arzuladığı aşktır, sevilendir, tanrıdır. Sevgiliye vaatlerle değil aşkın inancıyla varılır. Yunus için cennet de cehennem de insanın canevidedir.

ÇALAP

Eski Anadolu Türkçesinde Allah karşılığı. Yunus'un çağında ve şiirlerinde sık sık kullanılmış. "Kimde bir zerre aşk varsa" demiş Yunus, "Çalap varlığı ondadır." Aşkın gücü ancak bu kadar özlü ve güzel dile getirilebilir.

Miskinlikte buldular, kimde erlik var ise
Merdivenden ittiler, yüksekten bakar ise
Gönül yüksekte gezer, dem-be-dem yoldan azar
Dış yüzüne o sızır içinde ne var ise

Ak sakallı pir hoca, bilemez hali nice
Emek vermesin hacca, bir gönül yıkar ise
Sağır işitmez sözü, gece sanar gündüzü
Kördür münkirin gözü, alem münevver ise

Gönül Calab'ın tahtı, Calap gönüle baktı
İki cihan bedbahtı, kim gönül yıkar ise
Sen sana ne sanırsan ayruga da onu san
Dört kitabın manası budur eğer var ise

Bildik gelenler geçmiş, konanlar geri göçmüş
Aşk şarabından içmiş, kim mana duyar ise
Yunus yoldan azuban, yüksek yerde durmasın
Sinle sırat görmeye, sevdiği didar ise

Ve büyük sofi, bu dizelerde tasavvufun temel inançlarını ve ahlakını özetliyor: Gönül, Yaradan'ın tahtıdır, çünkü Allah gönülde tecelli etmiştir, yani kendini göstermiştir, kimsenin gönlünü kırmamak gerekir; hele gönül yıkanlar hem dünyada hem ahrette bedbaht olacaktır.

Yunus Emre'nin doğum yılını ve yerini gösteren hiçbir belge yok. Menakıb-ı Hacı Bektaş-ı Veli'deki bir kayda göre, Eskişehir'deki Sivrihisar'ın güneyinde Sarıköy'de doğmuş olabilir. Bolu sancağının Sakarya Suyu sahilinde doğduğu da söylenmiştir. Nerede doğmuş olduğu saptanamadığı gibi ne zaman doğduğu da kanıtlanamıyor. Yaşamına ilişkin tek güvenilir yazılı kaynak, Yunus'un Risaletü'n-Nushiyye başlıklı mesnevisidir: Sonunda verilen tarih 1307 olduğuna göre, demek ki o yıl hayattaydı. Çok sonraki bazı söylentilere ve kaynaklara göre, Yunus öldüğünde 82 yaşındaymış. Ölümü 1321 ise, doğumu 1239 olarak düşünülebilir.

Peki kimdir bu Yunus? Yoksul bir köylü. Ekip biçtiğiyle karnı doyuyordu. Ama kıtlık oldu. Yunus ekin alamıyordu. Gidip erenlerden bir şeyler istemek geldi aklına. Alıç toplayıp Hacı Bektaş-ı Veli'ye gitti. "Alın bunu, karşılığında buğday verin bana" dedi. Hacı Bektaş "Sana nefes versek?" diye sordu. "Bana buğday gerek" dedi Yunus, "Nefesi ne yapayım?" Hacı Bektaş, müritlerine "Verin istediği kadar buğday" dedi. Yunus yolda hatasını anladı: "Veli'nin kalbini kırdım. Buğday birkaç günde biter gider. Nefes ömür boyu süren bir nimettir." Geri döndü. "Erenler" dedi, "Buğdayı geri alın. Bana Veli'nin nefesi nasip olsun." Hacı Bektaş'a bildirdiler bunu. O dedi ki: "Biz onun anahtarını Tapduk Emre'ye verdik. Gitsin, nasibini Tapduk'tan alsın."

Yunus gidip bulmuş Tapduk Emre'yi. Tekkesine girmiş. Her gün dağdan odun sırtlayıp getirmiş ama hiç eğri odun almazmış. "Niçin?" diye soranlara "Erenler meclisine eğri hiçbir şey yakışmaz" diye cevap verirmiş. Otuz yıl, kırk yıl böyle hizmet etmiş Tapduk'a ve tekkesine. Bir gün Tapduk Emre o

mecliste Yunus-u Gûyende adlı bir ozandan şiir söylemesini istemiş. Üç kez istemiş ama o ozan bir türlü söyleyememiş. Bunun üzerine Tapduk, Yunus Emre'ye demiş ki: "Vaktin geldi, hazinenin kilidini açtık. Sen söyle!" Yunus Emre birbiri ardına söylediği şiirlerle hayran etmiş herkesi kendine.

Erenlerin gönlünde ol sultan dükkan açtı,
Nice bizim gibiler anda konuban geçti.

Cümle erenler uçtu, dağlar, yazılar geçti,
Aşk kazanına düştü, kaynaybanı pişti.

Bu dünyanın meseli, benzer murdar gövdeye,
İtler gövdeye düştü, Hak dostu kodu geçti.

Aşık mı diyem ona? Can terkini urmadı,
Aşık ona diyeler, kim melamete düştü?

Yine esridi Yunus, Taptuk yüzün görelden,
Meğer onun gölünden bir cur'a şerbet içti.

Sonraları ülkenin birçok yerini dolaşmış. Şiirlerini söylemiş her gittiği yerde.

Gafil olma aç gözünü,

Haline bak öleni gör

Azgınlık etme dünyada,

Günahlarını dileni gör

Nice yatıp düşenleri,

Yılan çıyan üşüşeni

Kemikleri dağılarak

Çürümekte olanı gör

Kimi ah edip ağlar,

Günahtır elinde varı

Göçmüş yatar kara yeri,

Miskinleri gülteni gör

Sorma halin kimisine,
Varma Rahman'sızına
Kimisine, gövdesine ulaşır
Elbisesini yolunu gör

Hani Muhammet Mustafa
Hüküm etti Kaf'dan Kaf'a
Dünya kime kıldı vefa,
Aldanıp kalanı gör

Aldanma mala davara,
Kulluk eyle Hakk'a yara
Sevgiliye beraber vara,
Baki yoldaş olanı gör

Yunus bu sözleri çatar,
Halka marifet satar
Kendisi ne kadar tutar,
Söylediği yalanı gör

“Şol cennetin ırmakları” belki de halkımızın en sevdiği ilahi. Güftenin bir Yunus şiiri olması güçlü bir ihtimal. Beste kimin? Kim bilir? Şiirin kendisinde öyle bir iç musiki var ki.

Şol cennetin ırmakları,
Akar Allah deyu deyu.
Çıkmış İslâm bülbülleri,
Öter Allah deyu deyu.

Salınır tûbâ dalları,
Kur'an okur hem dilleri.
Cennet bağının gülleri,
Kokar Allah deyu deyu.

1321'de öldüğü sanılan Yunus Emre, Anadolu'nun canevinde yaşıyor. Ölümsüzdür yedi yüzyıl boyunca şirleriyle, ilahileriyle. Nerede öldü, nereye gömüldü? Kesin olarak bilmiyoruz, belki hiçbir vakit öğrenemeyeceğiz.

Anadolu öz sesi, manevi hazinesi olan Yunus Emre'ye hayatta da ölümdede sahip çıkıyor. En az on üç köy, kasaba, kent Yunus'un kendi bağrında yatmakta olduğuna inanır.

Acep şu yerde var m'ola
Şöyle garîp bencileyin
Bağrı yaralı gözü yaşlı
Şöyle garîp bencileyin

Gezdim Rum ile Şam'ı
Yukarı illeri kamu
Çok istedim bulamadım
Şöyle garip bencileyin

Kimseler garip olmasın
Hasret oduna yanmasın
Hocam kimseler duymasın
Şöyle garip bencileyin

Söyler dilim ağlar gözüm
Gariplere göynür özüm
Meğer ki gökte yıldızım
Şöyle garip bencileyin

Nice bu dert ile yanam
Ecel ere bir gün ölem
Meğer ki sinimde bulam *
Şöyle garip bencileyin

Bir garip ölmüş diyeler
Üç gündən sonra duyalar
Soğuk su ile yuyalar
Şöyle garip bencileyin

Hey Emre'm Yunus biçare
Bulunmaz derdine çare
Var imdi gez şardan şara **
Şöyle garip bencileyin

Yunus Emre'nin eseri kendi çağında ve sonrasında, günümüze kadar manevi arınmanın, aydınlanmanın, aşk ile yücelmenin savunusunu yapmış, taassubu ve hoşgörüsüzlüğü kınayagelmiştir. Özgür vicdan ve özgün düşünceyi Türk şiirinde perçinleştirdiği için Yunus'un ruhuna ve dehasına ne kadar minnet duysak az. Sizlere Yunus Emre'yi anlatmaya çalıştığımız dinleti burada sona ermiştir. Dinlediğiniz için teşekkür ederiz.